ILUZORIA GRAȚIE A LEBEDEI. CÂTEVA CUVINTE DESPRE CUM NE STRUCTUREAZĂ LIMBAJUL GÂNDIREA

Autor: Iarina Albu | 10 iulie 2022

Odată cu apariția limbajului, a apărut și problema influenței acestuia asupra oamenilor. Limbajul ne creează aproape în aceeași măsură în care l-am creat noi. De la registrul vorbirii cu care jonglăm în funcție de persoana abordată, asumându-ne o altă *persona*, la abilitatea de a ne orienta în spațiu după coordonatele geografice datorită structurii limbii vorbite, cuvântul ne dictează, într-o oarecare măsură, viața.

Pierduți în spațiu

Sunt sigură că ați auzit oameni spunând că prin învățarea unei noi limbi simt că își însușesc o nouă personalitate, că își restructurează gândirea atunci când trec de la o limbă la alta. Dusă la extrem, se ajunge la ipoteza Sapir-Whorf, conform căreia suntem condiționați să gândim într-un anumit fel, iar dacă limba noastră nu conține un anumit concept, atunci nu îl putem concepe. Cu alte cuvinte, deoarece cuvântul românesc *dor* este intraductibil, înseamnă că doar românii simt dorul. Asta ar fi însemnat și că romanii nu ar fi putut concepe nimicul pentru că nu aveau cifra 0, însă faptul că au adoptat-o de la arabi ne arată că a nu avea un cuvânt care să denumească un concept nu e sinonim cu a nu putea înțelege acel concept. Bineînțeles că această ipoteză nu este mai mult decât o exagerare, care a fost rectificată îndelung după publicare, însă conține un sâmbure de adevăr.

Spre exemplu, în general, omul european nu cunoaște instinctiv unde se află coordonatele geografice în fiecare moment al vieții lui. Este chiar ceva ieșit din comun să întâlnești pe cineva care să îți spună „Hei, trebuie să o luăm spre nord-vest, nu spre est” sau „ai o furnică pe pantoful nordic”. Ei bine, pentru oamenii din tribul Kuuk Thaayore, care se orientează geocentric, nu egocentric, acest lucru este mai mult decât firesc. Membrii acestui trib (și ai altor triburi care au aceeași structură internă a

limbajului) știu întotdeauna unde este nordul. Chiar dacă îi învârți prin camere întortocheate legați la ochi, dacă îi întrebi apoi în ce parte este nordul, îți vor indica direcția corectă de fiecare dată. Înseamnă acest lucru că europenii sunt incapabili să învețe unde este nordul sau să înțeleagă acest tip de orientare? Nu, bineînțeles că nu, dacă am fi forțați de mici să luăm în considerare în ce parte este nordul pentru a forma propoziții de bază precum: „Dă-mi păpușa, cea dinspre nord-est, nu cea dinspre nord-vest”, ne-am obișnui cu ușurință.

Deși limbajul nu condiționează sau, mai degrabă, nu *programează* omul să gândească exclusiv într-un anumit fel, totuși limba vorbită influențează într-o oarecare măsură modul în care ne raportăm la lume. Două exemple foarte interesante sunt grăitoare în acest sens: influența pe care o au numele culorilor în diferențierea nuanțelor și modul în care genul cuvintelor ne îndeamnă să facem asocieri specifice în legătură cu caracteristicile obiectului la care fac referință.

Câte limbi, atâtea curcubee

Nu e nicio surpriză faptul că oamenii diferiți percep (într-o măsură mai mare sau mai mică) culorile în mod diferit. De câte ori nu am fost trimiși de vreo rudă sau de vreun prieten să aducem paltonul verde dintr-o altă cameră ca să aflăm, după ce am căutat asiduu un palton verde ca iarba fără niciun rezultat, că ceea ce ei numeau verde era, pentru noi, mai degrabă o nuanță de maro. Ei bine, în urma unor studii, s-a descoperit că oamenii diferențiază nuanțele în funcție de granițele între culori trasate de limbă. Spre exemplu, în japoneză nu există un cuvânt diferit pentru verde și pentru albastru, sunt nuanțe ale aceleiași culori (ao, □). S-a descoperit că vorbitorii de japoneză au dificultăți mai mari în stabilirea unei ordini pe spectrul culorilor între nuanțe de verde și albastru decât un vorbitor al unei limbi care face această distincție foarte clar. Așadar, unui vorbitor de rusă – în care albastru închis (синий) și albastru deschis (голубой) nu mai sunt nuanțe ale unei singure culori, ci culori complet diferite – îi va veni mult mai ușor să ordoneze nuanțe apropiate din această parte a spectrului decât unui vorbitor al unei limbi în care cele două nu sunt decât nuanțe diferite. Acest lucru nu înseamnă că nu vedem culorile la fel, ci doar că, prin trasarea arbitrară a granițelor dintre culori, suntem mai predispuși la îmbufnări cauzate de neînțelegeri de nuanță.

Lebăda cu două fețe

În cadrul unui alt studiu, oamenii au fost rugați să asocieze atribute diverselor cuvinte pe care le primeau. S-a observat că, în limbile care au noțiunea de gen al substantivelor, oamenii tind să asocieze atribute tipic feminine cuvintelor de gen feminin și însușiri tipic masculine cuvintelor de gen masculin. Dacă pentru mine, un vorbitor de română, un pod este trainic, robust și solid, pentru un vorbitor de germană, pentru care cuvântul este de genul feminin (*eine Brücke*), acesta va fi grațios și elegant. Bineînțeles că ne putem imagina ambele tipuri de poduri, indiferent de limba pe care o vorbim și de genul

asociat cuvântului în cadrul acesteia, însă imaginea generală din mintea noastră va fi – fără să ne gândim activ, fără să vrem – diferită. Un exemplu caraghios este cel al lebedei, care pentru un vorbitor de română este o ființă grațioasă, delicată, aproape nobilă, pe când pentru un vorbitor de rusă (*лебедь*) ne putem doar imagina ce înseamnă, cuvântul fiind masculin (personal, eu îmi imaginez o lebădă intimidantă, cu mușchi asemeni lui Popeye marinarul, ascunși strategic pe sub penele albe ca laptele).

Limbajul este astfel destul de influent în viața noastră, fără să ne închisteze însă într-un mod de a gândi predeterminat, pe care nu avem cum să-l schimbăm. Adesea învățarea unei noi limbi necesită o restructurare interioară, o reorientare pentru a putea vedea dintr-un alt timp și dintr-o altă geografie, însă acest lucru nu trebuie privit ca fiind ceva dezolant, ci ca pe o provocare și o reorientare spre Celălalt. Nu îți poți însuși o altă limbă (și, o dată cu ea, o lărgire a propriului univers) decât dacă te înarmezi cu determinare și te forțezi să intri în papucii celuilalt pentru a vedea cum reziști la drum.

BIBLIOGRAFIE

Deutscher, Guy, *Through the Language Glass: Why The World Looks Different in Other Languages,* Arrow Books, 2011.

Imagine: Unsplash